

Herfst in Duitsland

door: Huberta Wiertsema en Arno Cuppen

Berlijn, vrijdagmorgen 4 oktober. Het is stil op straat. Vóór te stil voor een gewone werkdag. Later ontdekken we waarom: vandaag is het de 19^e verjaardag van de Duitse eenheid. Een mooi symbool voor onze reis, alsof we het zo hebben gepland. Zonder die hereniging hadden we immers niet hier gestaan. Want we zijn op weg naar Görlitz, het startpunt van de *Ökumenische Pilgerweg*. Deze weg voert dwars door de voormalige DDR, van de oostgrens met Polen. naar Vacha, destijds *Sperrgebiet* omdat het aan de zwaarbewaakte grens met het Westen lag.

Babylon

Vóór we verder reizen bezoeken we onder meer de megatentoonstelling *Babylon, Mythos & Wahrheit*, op het museumeiland in de Spree. Het is echt fascinerend, het verhaal over de historische wereldstad Babylon (zo'n 80 kilometer ten zuiden van Bagdad), maar méér nog het verhaal over de mythe van Babylon, zoals die zich door de eeuwen ontwikkelde. Wie kent ze niet? De verhalen over de zondvloed, de Babylonische gevangenschap, de toren van "Babel", de stad van de zonden, de Babylonische spraakverwarring?

Het is een passend opstapje voor onze tocht. Pelgrimswegen en mythen horen bij elkaar, nietwaar?

Terug naar de verjaardag. Een echt feest wil het maar niet worden. Niet bij de *Brandenburger Tor*, waar toch een enorm muziekpodium en tientallen kraampjes met bier, coca-cola, braadworsten en friet staan. En niet op TV, waar 's avonds een zoektocht naar de essentie van "het nationale gevoel" blijft steken bij voorbeelden uit de voetballeerij. Het lijkt niet meer dan een mythe, in de moderne betekenis van het woord dan (zie hiernaast). Onderweg zullen we nog zien hoe levend en sterk de mythe eerder was.

Via Regia

Vanaf de brug over de Neiße, de grens met Polen, leidt een smal straatje omhoog naar de schitterende marktplaats van Görlitz. Op een bordje aan de gevel van een *Gaststätte* staat: *Via Regia* (Koningsweg). Zo heette de eeuwenoude handelsweg, onder koninklijke bescherming, die steden als Kiew en Frankfurt (Main) met elkaar verbond. Deze weg werd ook gebruikt door

Mythen

Het begrip "mythe" wordt tegenwoordig vaak negatief gebruikt. Bijvoorbeeld om aan te geven dat een verhaal beslist niet waar is.

Vroeger hadden mythen een positieve betekenis. Mythen gaven de waarden en normen van samenlevingen door en hielpen mensen om daarbinnen betekenis te geven aan hun leven.

Mythen gaven ook inzicht in de menselijke psyche, in de vorm van grootse verhalen over zoektochten van goden en helden.

De mythen van Babylon gaven nog een extra dimensie, omdat zij óók gaan over collectieve angsten: voor chaos en willekeur, vreemde overheersing, en een ontketende natuur. Dat maakt "Babylon" zo bijzonder.

pelgrims naar en van Santiago de Compostela. De *Ökumenische Pilgerweg* volgt waar mogelijk hun voetsporen.

We lopen de heuvels in. Er waait een harde wind en het is koud, maar de zon tovert prachtige herfstkleuren. Omdat het zondag is, komen we veel wandelaars tegen, maar geen pelgrims. Pas twee dagen later, 's avonds in het mooie klooster Marienstern, ontmoeten we de eerste medepelgrims. In de gastenboeken kunnen we zien dat het 's zomers drukker is.

De Jakobsweg lééft hier trouwens wel. Mensen wensen ons spontaan een goede reis of "Gottes Segen". Enkelen hebben de tocht zelf gedaan. Een oudere man vertelt ons dat hij dát niet meer kan, maar dat hij wel stukken van de weg is nagereden, samen met drie vrienden. In de auto hebben ze hun lunch opgegeten. "Het was een echte pelgrimsmaaltijd", zegt hij.

Sporen van het verleden

Op de *Camino Francés* loop je in het besef dat, eeuwenlang, miljoenen pelgrims je zijn voorgegaan. Een besef dat wordt versterkt door de vele kerken, bruggen en hospitalen die herinneren aan de Middeleeuwse bloeitijd van deze weg. De meer recente geschiedenis, zoals die van de Spaanse burgeroorlog, is er echter nauwelijks zichtbaar.

Op de *Ökumenische Pilgerweg* is het andersom. De pelgrimage naar het nog verre Santiago heeft nooit zo'n sterk stempel gedrukt op de *Via Regia*. Het is, bij wijze van spreken, één van de vele bergbeken die uiteindelijk samen de brede rivier van de *Camino Francés* vormen. De sporen van de recente geschiedenis zijn er echter onmiskenbaar.

Zo volgen we vlak vóór het stadje Eckartsberga de *Blücherweg*, genoemd naar de Pruisische generaal die hier in 1806 met zijn troepen optrok tegen Napoleon. Enkele dagen later werden zij vlakbij, rond Auerstedt en Jena, vernietigend verslagen. De beroemde filosoof Hegel, toen professor in Jena, noemde deze slag "het einde van de geschiedenis". De verstarde, aristocratische regimes zouden hier definitief hebben verloren van de revolutionaire krachten van de Verlichting.

Zeven jaar later echter werd Napoleon, op de terugweg van zijn mislukte campagne in Rusland,

Ökumenische Pilgerweg

De "Ökumenische Pilgerweg, durch Sachsen, Sachsen-Anhalt und Thüringen", is 450 kilometer lang. De route is over het algemeen goed gemarkeerd en goed beschreven.

Je kunt een routegids en een pelgrimspas bestellen via de website

www.oekumenischer-pilgerweg.de

Je vindt daar ook achtergrondinformatie en aanvullingen/correcties op de gids.

In 2005 verscheen het artikel "Auf dem Ökumenische Pilgerweg" van Jack van Niekerk en Annemieke Voorhuijzen, in twee delen, in de nummers 66 en 67 van de *Jacobsstaf* (te vinden via het archief op de website van het Genootschap: **www.santiago.nl**).

bij Leipzig verslagen door een brede coalitie van staten. Vandaar de naam: "Volkerenslag". Wij bezoeken er het enorme *Völkerenschlachtdenkmal*. Dit monument werd trouwens pas rond 1900 gebouwd. In de tussenliggende jaren was, uit een lappendeken van oude staatjes, één nieuw en sterk Duitsland gevormd. Het *Denkmal* was vooral dáárvan een uiting, de doden van 1813 waren slechts aanleiding. Zo gebruikten de elkaar snel opvolgende regimes het monument steeds als symbool voor hun eigen ambities.

In 1913, bij de opening van het monument, spreekt Keizer Wilhelm I over het nieuwe Vaderland en de offers die dat vraagt. Eén jaar later breekt de Eerste Wereldoorlog uit.

Ruim twintig jaar later spreekt Hitler er over vergelding en over nieuwe overwinningen.

Zo'n vijftien jaar dáárna spreken de leiders van de DDR er over Duitse hereniging, onder hun leiding, en over blijvende broederschap met de Sowjet Unie. Hadden Duitsers en Russen ook al niet samen gestreden tegen Napoleon?

Te bedenken dat al die grote namen en al die toehoorders hebben gestaan, waar wij nu staan. Groots, meegesleept door fascinerende mythen

Dat is het boeiende van deze *Pilgerweg*. Ook daar kun je een "weg naar binnen" gaan, maar één die bijna onontkoombaar loopt via "de ander" en "de samenleving". En vormen we ons uiteindelijk niet altijd in relatie tot anderen?

Een gouden herfst

Wat hebben we een geluk, het is een prachtige herfst. Oude mannen op lange ladders plukken appels, maar er liggen er ook duizenden langs de weg, zo voor het oprapen. Op de terrassen langs de Saale worden druiven geplukt. Hoog in de bomen rennen eekhoorns met hun oogst.

Slechts nu en dan miezert het wat. En één keer valt het water met bakken uit de hemel. Maar dan is er een pelgrimshuisje, met ... een houtkachel. Al snel brandt het vuur, hangen de kleren te drogen, pruttelt het eten, en openen we de meegesjouwde fles wijn.

Zondvloed

Op een middag, in het dorpje Nepperwitz, kloppen er naast ons maar liefst zes andere pelgrims aan bij het piepkleine kerkje. Vier van hen blijven overnachten. *Herbergsmutti* Huberta kookt en met veel plezier zet *Pfarrer* Gerd een fles wijn uit eigen kelder op tafel. "Ik heb net op jullie website gezien dat wijn echt bij een pelgrimsmaaltijd hoort", zegt hij, met een brede glimlach. Twee weken lang geen pelgrim te zien en nu Zo is het goed.

Gerd geeft ons ook een *Reisesegen*, eenvoudig en ontroerend, in het mooie kerkje. Op het altaar staat een verrassend modern drieluik. Het is gemaakt na de overstroming van 2002, als dank voor de goede afloop. Deze eigentijdse zondvloed is dan ook één van de uitgebeelde thema's.

Heilig graf

Görlitz was en is ook zelf een belangrijke pelgrimsplaats. Hier immers liet Georg Emmerich rond 1500 het Heilig Graf nabouwen, nadat hij het op zijn pelgrimstocht naar Jerusalem had bezocht.

We moeten terugdenken aan de tentoonstelling in Berlijn, waar oude prenten het nieuwe, hemelse Jeruzalem plaatsten tegenover het aardse, verdorven Babylon. Een wit-zwart beeld dat in de praktijk zelden standhoudt.

Neem bijvoorbeeld onze vrome bouwmeester. Zijn pelgrimage naar het Heilig Land was toch vooral een vlucht. Hij, een burgemeesterszoon, had de dochter van een geacht raadslid zwanger gemaakt maar geweigerd haar te trouwen. Toen werd Görlitz hem even te klein.

Hier rust ...

Niet alleen de grote *Denkmalen* die herinneren aan oorlog en terreur maken indruk, ook de kleine. Zoals in het stadje Weißenberg, waar het graf is van een 17 jarige soldaat, op het randje van het kerkhof. Er is veel over te doen geweest of hij daar begraven mocht worden. Toen de Russen naderden koos hij voor het leven en vluchtte hij. Hij werd echter door zijn eigen mensen gepakt en als deserteur geëxecuteerd.

In diezelfde dagen pakten in Berlijn veel Nazi-kopstukken hun biezen, waaronder Hermann Göring. De kunstwerken die hij als Rijksmaarschalk in bezet Europa bij elkaar had geroofd nam hij mee, in een colonne van vrachtwagens. (Uiteindelijk heeft hij zich toch moeten overgeven, aan de Amerikanen, en is hij in Nürnberg ter dood veroordeeld).

Kameraad kasteelheer

De *Pilgerherberge* van Schönfeld blijkt aan het binnenplein van het plaatselijke slot te liggen (!). De deur is op slot, maar pelgrims kunnen de burgemeester (?!) bellen voor de sleutel. Hij neemt echter niet op. Net als we verder willen gaan, komt een bruiloftspartij naar buiten, met ... de burgemeester, die meteen op ons afstapt. Hij vertelt dat de feestvierders het slot hebben gehuurd en hij, Hans-Joachim, is hun gastheer. Na de oorlog is het slot immers "volkseigendom" geworden en kreeg de kameraad burgemeester er een taak bij: die van slotheer. Na "die Wende" bleef het slot eigendom van het dorp. Om het te kunnen restaureren en onderhouden wordt het nu verhuurd en worden er concerten gegeven. Vol terecht trots leidt Hans-Joachim ons rond.

In het gevang

Bautzen lijkt een kleine, onbetekende stad. In de DDR-tijd was "Bautzen" echter het symbool voor politieke gevangenschap. Nu is de beruchte Stasi-gevangenis veranderd in een *Gedenkstätte*. Er rondlopend kunnen we ons goed voorstellen hoe sterk je in je schoenen moest staan, om hier overeind te blijven. Vooral indrukwekkend zijn de verhalen van enkele leeftijdsgenoten, die hier toen gevangen zaten en zo'n heel ander leven leidden dan het onze. En de verhalen van voormalige Stasi-officieren, die nu veelal met pensioen zijn, waaronder één hier in Bautzen. Was dat die oudere man, daar net bij die supermarkt? Hoeveel mensen zullen hier nog rondlopen, getekend door die tijd?

Florence aan de Elbe

In Königsbrück nemen we een boemeltje naar Dresden, met in het achterhoofd de bekende foto van een engel die uitkijkt over de ruïnes van de in 1945 gebombardeerde stad. Als we van het station naar het centrum lopen, zien we hoe overal wordt gebouwd. Ongelooflijk, alsof alle sporen van "toen" zo snel mogelijk moeten worden uitgewist. De beroemde *Frauenkirche* is zo perfect gerestaureerd, dat we het gevoel hebben in Disneyland te zijn. We kunnen ons goed voorstellen dat destijds velen ervoor hebben gepleit om de ingestorte kerk een ruïne te laten, als *Denkmal*. Vooral omdat we nergens een echt monument kunnen vinden, hoe onwaarschijnlijk dat ook klinkt. Wel zien we een film, in het Verkeersmuseum (!), die ons meeneemt naar het mooie en dynamische Dresden van vóór de oorlog. Dat is extra beklemmend omdat wij het vervolg kennen. Zó kijk je ook naar de bouw van de toren van Babel, zoals die bijvoorbeeld door Pieter Breughel is geschilderd: straks De film beklemmt ook omdat vrijwel niets is te zien van de schaduwen die al over Dresden lagen, zoals de opkomst van Hitler. Het bombardement op zich is al erg genoeg, waarom dat gegoochel met contrasten?

Als we terugreizen naar Königsbrück zien we nog één keer de gerestaureerde, historische *skyline* van Dresden liggen. Geen wonder dat men het ooit "Florence aan de Elbe" noemde. Met dubbele gevoelens boemelen we verder.

Goedheid

Op onze tweede dag in Dresden gaan we op zoek naar de engel van die beroemde foto, die onder meer is gebruikt voor de voorkant van de roman "Het stenen bruidsbed" van Harry Mulisch. In deze roman speelt het bombardement op Dresden, en de vraag of dit een oorlogsmisdaad was, een centrale rol.

We vinden het beeld uiteindelijk op de toren van het raadhuis, samen met 15 andere zandstenen figuren, die elk één van de deugden uitbeelden. Onze engel blijkt dus geen engel, maar is het symbool van "goedheid". Een goedheid die in zijn stenen stijfheid naar voren buigt, "zie hier" gebarend met zijn linkerarm, en zich verbijsterd afvragend wat mensen elkaar toch allemaal aandoen.

Wegwijzers

Onderweg zien we op straatnaamborden regelmatig verwijzingen naar het socialistische verleden. Niet naar Marx en Lenin, maar wel naar rode apostelen als August Bebel, Rosa Luxemburg en Wilhelm Liebknecht. Ook in het dorpje Dornreichenbach lustten ze er wel pap van. Bijna alle straten hebben er hoopgevende namen als: "straat van de vriendschap", "weg van de vrede", "straat van de opbouw". Maar zouden ze toch ook daar nattigheid hebben gevoeld? Middenin het dorp staat een bordje, dat verwijst naar de ... "sprookjesweide".

Vreedzame revolutie

In Leipzig zijn we twee nachten te gasten bij Ansgar en zijn vrouw Melanie. Ansgar is een neef van Adalbert, die als herbergier met ons heeft samengewerkt. Geweldig, alsof we zelf even in de stad wonen. Een stad die ons trouwens een echte schok geeft. Tot nu toe zagen we, onverwacht, veel opgepoetste dorpjes en stadjes, en het "gladde" Dresden. Maar hier zien we veel vervallen huizen, grote gaten in woonblokken waar het groen welig tiert, en veel mensen die op straat hun bier drinken. Het voelt soms echt *unheimisch*. Ansgar vertelt dat veel te maken heeft met achterstallig onderhoud in de DDR-tijd en met de grote werkeloosheid na *die Wende*. Tienduizenden stadsgenoten zijn naar het Westen gegaan, vele anderen zwerven werkloos op straat.

Leipzig speelde in 1989 een centrale rol bij *die Wende*. Hier, in en rond de Nikolaikirche, werden de massale gebedsdiensten en vreedzame demonstraties gehouden, die beetje bij beetje de macht van het DDR-regime uitholden en het uiteindelijk zonder geweld in elkaar deden zakken. Het geeft een prachtig gevoel hier rond te lopen: zo krachtig kan vreedzame verandering dus zijn, als die door velen wordt gedragen: "*WIR sind das Volk*". Het is een enorme opsteker na al die getuigenissen van geweld en ellende. Een week later, in Erfurt, mogen we nog iets van de sfeer van die herst proeven. Dan houdt Erhart Neubert, voormalig activist, een lezing over zijn net verschenen boek *Unsere Revolution, die Geschichte der Jahre 1989/90*. We zien hoe veel oud-activisten elkaar weer ontmoeten en het is een bijzondere, inspirerende avond.

Overnachten in het koor

Vroeg in de middag komen we aan bij de mooie, Romaanse Thomaskirche, aan de rand van Merseburg.

Nacht kaarsen

Beslissend voor de vreedzame revolutie van 1989 waren de gebeurtenissen op 9 oktober in Leipzig. Die dag leek voorbestemd om opnieuw uit te lopen op een gewelddadige confrontatie tussen een grote leger- en politiemacht en een ongekend groot aantal demonstranten. Hoe anders is het gelopen: zonder geweld trokken leger en politie zich uiteindelijk terug en kon de vreedzame revolutie, met kaarsen in de hand, zich doorzetten.

Natuurlijk is het moeilijk zo'n vuur steeds brandend te houden. De dag vóór onze aankomst in Leipzig was de 19^e verjaardag van de *Nacht der Kerzen* gevierd. De posters hingen nog overal. Daarop stond dat dit een "Projekt" is, dat o.m. werd georganiseerd door *Leipzig Tourismus und Marketing*.

Tegenwoordig worden er exposities gehouden en ... kunnen er pelgrims slapen, in het koor van de kerk. Het is zo'n bijzondere plek, dat we besluiten te blijven, al is het er nog zo koud. Later zien we dat de nieuwe film "Der Baader-Meinhof-Komplex" in het stadje draait. De Duitse geschiedenis blijft op ons spoor komen. En als dat spoor dan ook nog eens naar een warme bioscoop leidt, is de keus snel gemaakt. Het gewelddadige verhaal van de RAF en zijn vervolgers valt die avond echter rauw op ons dak. Het contrast met het verhaal van de vreedzame revolutie is enorm, maar het maakt ook duidelijk dat geweld echt een doodlopende weg is. Terug in "onze" kerk zien we weer het drieluik hangen met de titel: "Triomf van de ideologie". Het is gemaakt van delen van een wagon die ooit gevangenen naar concentratiekampen heeft vervoerd. Het geopende drieluik laat de verminkte lichamen zien van slachtoffers van geweld uit naam van ideologieën. Als je het drieluik sluit, zie je het licht van de weg van de vrede.

Bruinkool en raketten

De volgende dag lopen we urenlang over een heuvelrug met wijdse uitzichten. Aan het einde ervan ligt een berg, deels gevormd door de aarde uit een enorme bruinkoolgroeve. Op de berg zien we de resten van een Russische raketbasis: grote betonnen bunkers, afgesloten door dikke stalen deuren. Aan de voet van de berg glinstert een meer, waar eens de groeve was en dáárvoor 16 dorpen lagen. Nu wordt hard gewerkt aan een natuur- en recreatiegebied. Dat moet nieuwe banen brengen in dit gebied dat na "die Wende" zo hard werd getroffen door de sanering van verouderde industrie. De jachthaven is al klaar, en er wordt al bier met aardappelsalade geserveerd, maar het water moet nog 7 meter stijgen.

Ieder het zijne

Langzaam lopen we door het grote beukenbos omhoog. Gespannen. We weten dat we ergens in het bos dat andere Buchenwald zullen aantreffen, maar niet wat het ons zal doen. Natuurlijk hadden we er al vaak over gelezen en foto's gezien. Maar het is toch anders als je er rondloopt. Dan gaat het weten langzaam over in beseffen, ook als is het kamp na de oorlog goeddeels afgebroken. En als we dan ineens voor de installatie staan waar duizenden Russische krijgsgevangenen, mens voor mens, met een pistool werden doodgeschoten en voor de haken waaraan duizenden Joden, mens voor mens werden opgehangen "Jedem das seine" staat ook nu nog op de toegangspoort te lezen, aan de binnenkant: "Ieder het zijne".

Op transport

Op het station Dresden-Neustadt bezoeken we de tentoonstelling "Sonderzüge in den Tod", georganiseerd door de Duitse spoorwegen. Het laat zien wat de rol was van haar voorganger, de *Reichsbahn*, bij het transport van miljoenen Joden en anderen naar de vernietigingskampen. Het was een gigantische, goedgeoliede machine. Tienduizenden spoorwegbeambten in heel bezet Europa hielden het enorme raderwerk in gang.

De operatie was tot in absurde, bureaucratische details uitgewerkt. Zo werd de "opdrachtgever", bij transporten van 400 "passagiers" of meer, een tarief in rekening gebracht van de helft van een gewoon treinkaartje 3e klasse. De "opdrachtgever" betaalde dat trouwens niet zelf. De mensen die op transport werden gesteld, moesten ieder een vast bedrag betalen.

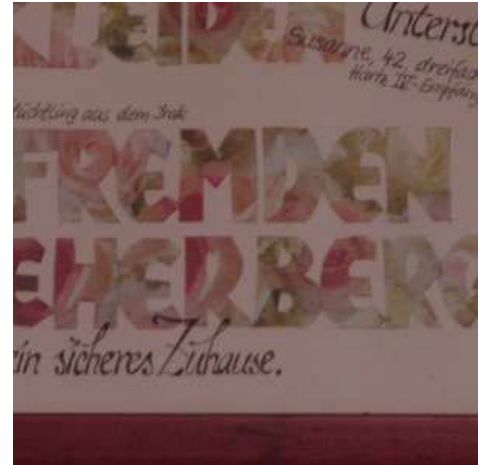
Glazen burgers

Het museum in de "Runde Ecke" in Leipzig, is gevestigd in een voormalig districtskantoor van het ministerie voor "Staatssicherheit" (Stasi) van de DDR. De vaste tentoonstelling heeft als thema: "Stasi -Macht und Banalität". En het is inderdaad fascinerend, te zien welke registers allemaal werden opengetrokken om de "staatsveiligheid" te waarborgen: af luisterapparatuur, censuur op de post, tot en met flesjes waarin geurmonsters van verdachten werden bewaard. (Als je de film "Das Leben der Anderen" (2006) hebt gezien, zul je je dat absurde detail herinneren). Het doel was: een volkomen controle, oftewel "gläserner Bürger": burgers van glas, zo transparant moesten ze voor de overheid zijn, in het algemeen belang natuurlijk.

"Freak out!"

"Het is nog steeds hetzelfde stempel als bij de opening van deze jeugdherberg", zegt onze gastvrouw trots, "68 jaar geleden!". Eh ... 68 jaar, dus ... eh ... geopend in 1940! We zien de Hitler-Jugend al over de krakende trappen rennen. We zouden wel even in de tijdmachine willen stappen, heel even, met het retourtje stevig in de hand.

s Morgens aan het ontbijt, met medepelgrims Doris en Erika en een vertegenwoordiger, komt het gesprek al snel op "waar was jij tijdens *Die Wende*?" De vertegenwoordiger vertelt dat hij toen in Litouwen was, waar al kort daarna beelden van Lenin van hun sokkels werd gehaald. Eén ervan werd vervangen door een ultiem symbool van de nieuwe vrijheid: een beeld van rockgitarist Frank Zappa ...

Vreemden herbergen

Het is één van de werken van barmhartigheid, het herbergen van vreemden. Onderweg zijn we vaak onder de indruk van de manier waarop dat wordt waargemaakt, zonder vragen, zonder regels. In het *Gemeindehaus* in Melaune wijst onze gastvrouw ons de goedgevulde keuken: "Neem maar wat jullie nodig hebben". In Zeithain verrast *Pfarrerin* Grit ons met zelfgemaakte pompoensoep en wijn. "Er staat misschien nog wel bier en wijn in de koelkast", zegt onze gastvrouw in Eckartsberga. (en ... jawel!). In het piepkleine dorpje Stedten krijgen we zonder meer de sleutel mee van het prachtig gerestaureerde kerkje, waar we kunnen overnachten. "Hang de sleutel morgenochtend maar aan de kapstok, hoor, de deur hoeft niet op slot."

Maar het verhaal gaat verder. Na de oorlog gebruikten de Russen Buchenwald jarenlang als gevangenis voor Nazi-verdachten. Duizenden van hen kwamen er zonder enige vorm van proces om. Ondertussen werden elders in Duitsland velen die ook werden verdacht van oorlogsmisdaden zonder enige vorm van proces vrijgelaten. En toen kort daarna de Koude Oorlog uitbrak, versterkten beide partijen de eigen gelederen met voormalige Nazi's. Vlakbij het kamp staat een gigantisch monument uit de DDR-tijd. Op de klokkentoren staat nog steeds een plechtige tekst over de noodzaak om "het Nazisme met zijn wortels te vernietigen", om "een nieuwe wereld van vrede en vrijheid" te kunnen opbouwen. Ja, ja

Aan het einde van de middag rijden we met de stadsbus naar beneden, naar Weimar. Deze stad, het klassieke symbool van de Duitse *Dichter und Denker*, blijkt dus direct aan de voet van deze berg met zijn oorlogsindustrie en zijn dodenkamp te liggen! Nu hangt er op het station een bord *Weimar, KulturBahnhof*. Toen vertrokken er de treinen, omhoog, via het door dwangarbeiders aangelegde spoor

Het deftige Weimar -met zijn paleizen, zijn onvermijdelijke standbeeld voor Goethe en Schiller, zijn deftige winkels- is niet ons "ding". De volgende morgen brengt de stadsbus ons weer terug en gaan we verder. Als we aan het einde van de dag Erfurt binnenlopen zien we achter ons, ver aan de horizon, nog het silhouet van de klokkentoren. De schaduw ervan heeft over deze hele etappe gelegen.

Het einde van nòg een mythe

Eenmaal op pelgrimspad missen we eigenlijk nooit TV, radio of krant. Maar nu worden we toch echt nieuwsgierig door de enorme koppen van de kranten: "Kredietcrisis groter", "Beurzen op dieptepunt", "Staat neemt banken over". Als we hier twintig jaar eerder hadden gelopen, zou het propaganda zijn geweest, tegen het kapitalistische Westen. Maar nu? Hoe kan dat toch? Toen dé muur viel, in 1989, was er in het Westen grote tevredenheid. De wedstrijd tussen "FC Vrijheid" en "FC Staatsdwang" had een duidelijke winnaar. Dit was het einde van de geschiedenis, werd ook nu geschreven. De economie van de vrije markt had voortaan het speelveld voor zich. Prima toch?, want "globalisering" zou op termijn voor iedereen winst opleveren.

Enkelen betwistten dat en wezen erop dat de mondiale kloof tussen arm en rijk alleen maar groter werd en dat onze aarde die ongeremde economische ontwikkeling niet kan dragen. Maar dat kon de pret

Onder de vulkaan

In Weimar hangen posters voor een tentoonstelling van landschapschilders uit de tijd van Goethe. Op de poster een schilderij van Jakob Philipp Hackert, waarop deftige lieden rondstappen tussen de klassieke ruïnes van Pompeii, met op de achtergrond een rokende vulkaan, de Vesuvius. Het lijkt wel een persiflage op Weimar, met zijn "antieke" nepruïnes in het deftige park aan de Ilm, met zijn sjieke mensen en sjieke gebouwen, aan de voet van een andere vulkaan: de Ettersberg, met het kamp Buchenwald. "Vulkaan" is afgeleid van Vulcanus, de Romeinse god van het vuur. Hij bouwde een smidse onder de vulkaan de Etna. Bij Weimar werd de smidse op de "vulkaan" gebouwd, de smidse van de oorlogsindustrie van Hitler. En onderaan de berg ging het leven zijn gewone gangetje.

niet echt drukken.

En nu, nu blijkt ook de winnaar te wankelen. Na de mythen van Hitler en het Communisme wordt nu ook de mythe van de vrije markt, die gestuurd zou worden door een onzichtbare hand, doorgeprikt. En de mythe dat, als we ieder vooral ons eigen belang nastreven, dat als vanzelf goed is voor het geheel. Nu bleek dat die onzichtbare handen zo druk aan het graaien waren, dat ze het stuur loslieten en het geheel in gevaar brachten. Zo toonde "de markt" nu ook ons zijn dubbele gezicht: niet alleen dat van brenger van welvaart, maar ook dat van een grillige heerser, die hard en willekeurig kan toeslaan, ook in eigen huis.

Belboei

Na flink zoeken en vragen blijkt dat onze slaapplek voor die nacht helemaal aan de rand van Gotha is. Bijna een half uur lang lopen we door straten met flats uit de DDR-tijd, zoals de "Yuri Gagarin Straße" (naar de Russische kosmonaut die in 1961 als eerste mens in de ruimte reisde). En dan, net als we twijfelen of we goed zitten, begint een kerkklok te luiden. Die wijst ons de weg, zoals klokken vroeger op de Franse Aubrac pelgrims de weg wezen.

WIJ zijn de markt

We naderen het einde van onze pelgrimstocht. In ons is het muntje echt aan het vallen. Al die *Denkmalen* en musea waar we, *Eintritt frei*, van de geschiedenis kunnen leren. Maar wat dan precies? En: zouden wij in die situaties anders hebben gehandeld? Natuurlijk wil niemand dat het nog een keer gebeurt, maar wat doen we daar dan concreet aan? En ... gebeurt het niet toch? Sindsdien zijn miljoenen mensen gestorven aan de gevolgen van oorlog, armoede en vervolging? Waar zijn hun *Denkmalen* trouwens?

Ja, Hitler en Stalin waren grote dictators. Maar zij konden dat zijn omdat tallozen meededen of het lieten gebeuren, om welke reden dan ook. Al die radertjes, al die kleine handelingen die op zich onbetekenend leken maar wel de grote machines deden draaien. Marx sprak in dit verband al over "vervreemding", die de relatie tussen daden en gevolgen vertroebelt, en zo het gevoel van verantwoordelijkheid verdooft. Maar is onze "vrije markt" niet net zo'n grote dictator? Zelfs topmannen van megaconcerns steken de handen in de lucht als ze mensen aan de kant zetten, aanleiding geven tot strijd om grondstoffen, en onze aarde vervuilen en uitputten: het mòet, van "de markt". Maar wacht eens even ... die markt, dat zijn wij toch? wij "Koning Klant"? Bijten we dus eigenlijk in onze

De golf

De vraag "wat zouden wij zelf in die situatie hebben gedaan?" komt vaak naar voren, als we al die musea en *Denkmalen* bezoeken. We kwamen er steeds op uit dat we die vraag wel kunnen stellen, maar nooit kunnen beantwoorden. Wij weten dat pas zeker als zo'n situatie zich voordoet.

Uit onderzoeken blijkt dat veel mensen het antwoord wèl weten. Ze zijn er zeker van dat zij die fouten uit het verleden niet zouden maken.

Dit gegeven is het uitgangspunt voor een fascinerende film, "Die Welle" (2008), waarin een leraar op een gymnasium zijn leerlingen wil laten begrijpen hoe effectief de mechanismen van autoritaire bewegingen werken, door ... ze die zelf te laten ondergaan. Het verhaal is gebaseerd op een werkelijke gebeurtenis, op een *high school* in Amerika.

eigen staart? En zeggen wij nu op onze beurt tegen volgende generaties, vervreemd als we zijn geraakt in onze complexe wereld-economie: *Wir haben es nicht gewußt?*

De laatste etappe

Michael is in twee jaar van Görlitz naar Santiago gelopen. Dit seizoen was hij twee nachten bij ons te gast. Bij zijn afscheid drukte hij ons op het hart om te bellen zogauw we in de buurt zouden komen van Eisenach, waar hij met zijn vrouw Maria woont. Dat doen we, en ze zijn thuis. 's Avonds eten we bij hen, het is gezellig en ... interessant. Hij is "Wessi", zij "Ossi" en de anekdotes vliegen over de tafel.

De volgende dag loopt Michael mee naar Vacha, waar Maria ons zal ophalen. Voor het eerst blijkt ons gidsje echt niet te kloppen. De etappe is veel langer dan vermeld: ruim 40 kilometer door heuvels en stille bossen. Het is al bijna donker als we weer in de bewoonde wereld komen. Een half uur later stappen we Vacha binnen, waar Maria net haar auto parkeert. Samen vieren we het slot van onze tocht in een restaurantje aan de markt.

Kleine mensen en grote veranderingen

Terug in Berlijn hebben we nog ruim een dag om rond te kijken, vóór onze trein naar huis vertrekt. We bezoeken onder meer de *East Side Gallery*, een kunstproject op een deel van de voormalige grensmuur, dat kort na *die Wende* is ontstaan. Een deel van de graffiti is helaas verloren gegaan, ook op een paneel dat ons na deze tocht meteen opvalt. Maar dit staat er, na wat gepuzzel en vertaald: "Veel kleine mensen die op veel kleine plaatsen veel kleine dingen doen, kunnen het gezicht van de wereld veranderen".

Een nieuwe mythe? Misschien, maar dan hopelijk in de oorspronkelijke betekenis van het woord: als inspirerende metafoor. Het bijzondere is dat we dat allemaal, ieder voor zich kunnen bepalen. In die zin is het in elk geval een mythe van deze tijd. Zoals de herleefde *Camino* een mythe is van deze tijd, die zo bruist omdat "veel kleine mensen ...".

Vlak vóór *Berlin Hauptbahnhof* krijgen we via een spandoek voor een expositie nog één keer de boodschap mee: *Die Revolution sind wir*. Een vreedzame revolutie, natuurlijk, zonder "heilige" doelen die om "onvermijdelijke" offers vragen. Boeddha zei het al: "Er is geen weg naar het geluk, geluk is de weg". Een weg die wordt gegaan door mensen die bewust hun leven leiden, met respect voor de ander en het "al". Als pelgrims ... ?!

Twee pelgrims; houtsnede uit Leipzig, 1521.

Aansluitingen op de Ökumenische Pilgerweg

Görlitz ligt op de hoofdroute vanuit Polen naar Santiago. Meer (Duitstalige) informatie over pelgrimswegen in Polen is te vinden op de website

www.jakobus-info.de/ultreia/polen.htm

In het 4^e deel van de serie "Van Tallinn naar Santiago" schrijft Tijs Dorenbosch over zijn tocht langs een Jacobsweg in Polen, die eindigt in Görlitz. Het is te vinden in nummer 78 van de *Jacobsstaf* (2008).

Vanaf Eisenach, zo'n 40 kilometer vóór Vacha, gaat een *Jacobsweg* verder naar het Westen, via Marburg naar Keulen. Deze *Jacobsweg* valt samen met het "Elisabethpfad". Meer informatie is te vinden op de Duitstalige website **www.elisabethpfad.de**

